

СЛОВО МОЛОДИМ ВЧЕНИМ

Юрій Шеляженко

аспірант кафедри теорії та історії держави і права
Університету економіки та права “КРОК”
(м. Київ, Україна)
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3101-3878>
yuriy.sheliashenko@gmail.com

УДК 340.1:004

ОСОБИСТА АВТОНОМІЯ У ПРАВІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

АНОТАЦІЯ. Реалізація автономії волі в правових відносинах завдяки інформаційним технологіям зумовлює появу нових форм індивідуальності та інтересів, зокрема штучних, за межами усталених підходів до правового регулювання. Сучасні інформаційні технології створюють нові можливості реалізації та захисту прав людини, криптографічного забезпечення безпеки приватного життя людини, однак стають також інструментами вчинення правопорушень. Автоматичне прийняття рішень спрощує юридичні процедури, але несправедливі алгоритми насаджують нерівність, відчуження та гноблення.

Метою статті є з'ясування змісту поняття особистої автономії у сфері ІТ-права та прогнозування його перспектив, опис існуючих і необхідних правових гарантій індивідуального самоконтролю в цифрову епоху.

Аналіз практики Верховного Суду США, Європейського суду з прав людини та Європейського Суду справедливості показує, що здійснення правосуддя в умовах експансії інформаційних технологій у правові відносини потребує збереження усталеної рівноваги прав та обов'язків, пристосування існуючих правових механізмів до нових реалій, застосування фундаментальних принципів права для розвитку правових механізмів тоді, коли старі правові технології вже не допомагають ефективно утверджувати верховенство права.

Специфікою особистої автономії у праві інформаційних технологій є мінливість і безпрецедентність її проявів, що вимагає створення нових правових механізмів для утвердження верховенства права на основі субсидіарності правозастосування, довіри та невтручання в автономні суспільні відносини у сфері інформаційних технологій за винятком випадків правомірної необхідності, наприклад, у разі нездатності осіб уникати очевидних загроз, вирішувати проблеми і конфлікти.

Враховуючи зростаюче значення роботів (тобто машин, які автоматично працюють в інтересах людей) у житті цивілізованого суспільства та успішні розробки штучного інтелекту, здатного приймати самостійні рішення у правових відносинах,

© Юрій Шеляженко, 2018

Юрій Шеляженко

слід розглянути можливість визнання конституційних прав роботів, зокрема, прав на існування, належне функціонування, захист законом, пов'язаних із обов'язками роботів служити людям. Необхідно не тільки подбати про відповідальність людей за своїх роботів та відповідальність роботів за протиправне функціонування, наприклад, у формі деактивації, а й включати у програмне забезпечення розумних машин технічні гарантії правомірного функціонування, етичні передумови на зразок трьох законів роботехніки А. Азімова, що мають бути невід'ємною частиною системи прийняття машиною самостійних рішень, штучної особистої автономії, тобто правової автономії штучного інтелекту. При цьому критерії правосуб'єктності штучного інтелекту можуть бути встановлені законодавством і застосовуватися судами та правоохоронними органами, за необхідності, із залученням фахівців зі штучного інтелекту для вирішення питання примусової деактивації робота, подібно до проведення судово-психіатричної експертизи для перевірки кримінальної деліктоздатності та цивільної дієздатності фізичної особи.

Ключові слова: особиста автономія; IT-право; приватність; штучний інтелект; правове регулювання інформаційних відносин; закони роботехніки; права людини; права роботів.

Автономія як принцип права, розкритий у класичних працях І. Канта, П. Юркевича та Дж. Ролза, потребує переосмислення в умовах сучасних інформаційних технологій, коли автономія механізмів, як і автономія людини, формує правові відносини.

П. Бернал у монографії “Права на приватне життя в інтернеті: захист автономії” зазначає, що в ‘цифровому світі приватність має вирішальне значення для захисту особистої автономії, тобто здатності особи приймати самостійні рішення, вільно мислити і діяти’, за висловом Дж. Раза, бути “автором власного життя”¹. Також автор наводить міркування Г. Ніссенбаум стосовно того, що:

Повсюдне спостереження, збір та аналіз інформації розширює сферу впливу влади та бізнесу <...>. Постає проблема збереження приватності у трьох сферах <...>. По-перше, контроль над особистою інформацією <...>. По-друге, підтримання атмосфери невимушеності суспільних відносин, в якій люди не бояться, що за ними слідкують та ловлять на помилках <...>. По-третє, можливість робити вибір і слідувати своєму вибору без перешкод².

Автором цієї публікації у попередній статті “Штучна особиста автономія і концепція прав роботів” зазначалося:

Поняття “автономія” має грецьке походження (αυτοξ νομος) й означає “свій закон”, що може являти собою як правову свідомість людини,

¹ Paul Bernal, *Internet Privacy Rights: Rights to Protect Autonomy* (Cambridge University Press 2014) 328.

² Там само.

так і правову програму комп'ютера або робота – особливого механізму (інструменту), що виконує певні функції (роботу) автоматично, автономно, замість людини; оскільки сучасне суспільство довіряє роботам виконувати складні та важливі обов'язки, в тому числі державно-правові, необхідно визнати права роботів, такі як право на існування, належне функціонування, правовий захист³.

Х. Ашрафیان, автор філософського обґрунтування прав та обов'язків роботів⁴, у впливовому міжнародному науковому тижневику “*Nature*” пише, що машинна свідомість впливає на суспільство і розумні роботи захищають права людини, а також, з огляду на свою розумність, не можуть ігнорувати права іншої розумної машини; окрім того, машини заслуговують на права як потенційно розумніші за тварин, права яких вже визнані та захищені у цивілізованих країнах⁵. М. Кокельберг, аналізуючи аргументи “за” і “проти” визнання прав роботів, досліджує людське ставлення до роботів і визнає, що штучні істоти у суспільстві стали чимось більшим, ніж просто інструменти, а отже, можуть наділятися певними правами⁶. Правник О. Радутний раціонально розглядає можливість кримінальної відповідальності штучного інтелекту⁷, тоді як лідери ІТ-бізнесу Е. Шмідт і Дж. Коен емоційно стверджують, що ‘роботів не можна віддати під військовий трибунал, притягнути до відповідальності чи допитати’⁸.

Е. Мюррей у книзі “Право інформаційних технологій: закон і суспільство” звертає увагу на те, що американські юристи часто ‘акцентують на необхідності вільних і безперешкодних висловлювань для здійснення особистої автономії, аргументуючи, що свобода слова є необхідною передумовою індивідуальності, самореалізації і самодостатності’⁹.

Колектив авторів монографії “ІТ-право: поняття та сутність” за редакцією О. Харитонової, Є. Харитонова зазначає у передньому слові, що нове покоління інтернет-користувачів використовує технології шифрування та інші інформаційні технології, створюючи альтернативний світ, який живе за своїми законами і ховає індивідуальний простір за криптографічною завісою, що технічно обмежує нові можливості влади із то-

³ Y Sheliazhenko, ‘Artificial Personal Autonomy and Concept of Robot Rights’ (2017) 1 European Journal of Law and Political Sciences 17.

⁴ H Ashrafian, ‘Artificial intelligence and robot responsibilities: innovating beyond rights’ (2014) 21 Science and Engineering Ethics 317.

⁵ H Ashrafian, ‘Intelligent robots must uphold human rights’ (2015) 7544 Nature 391.

⁶ M Coeckelbergh, ‘Robot rights? Towards a social-relational justification of moral consideration’ (2010) 12 Ethics and Information Technology 209.

⁷ Радутний Д, ‘Суб’єктність штучного інтелекту у кримінальному праві’ (2018) 1 Право України 123.

⁸ E Schmidt and J Cohen, *The New Digital Age: Transforming Nations, Businesses, and Our Lives* (Vintage 2014) 368.

⁹ A Murray, *Information Technology Law: The Law and Society* (Oxford University Press 2016) 696.

Юрій Шеляженко

тального стеження за людьми, гарантує свободу волевиявлення і вільний доступ до інформації¹⁰.

Мета дослідження полягає у тому, щоб з'ясувати зміст поняття особистої автономії у сфері ІТ-права та окреслити його перспективи, існуючі та необхідні правові гарантії індивідуального самоконтролю в цифрову епоху.

Інформаційні технології створюють потужний інструментарій реалізації автономії волі в правових відносинах як у ставленні суб'єкта волевиявлення до себе як об'єкта волевиявлення, формуванні власної індивідуальності, так і в ставленні до інших об'єктів волевиявлення, у формуванні власних та спільних інтересів. Суб'єктивна індивідуальність та інтереси набувають об'єктивної правомірності в разі згоди інших суб'єктів із певним суб'єктивним волевиявленням, відповідно до формули соціальної філософії прагматизму, яку батько американської психології В. Джеймс сформулював так: 'Індивідуальна ініціатива завмирає без підтримки суспільства. Суспільство завмирає без індивідуальної ініціативи'¹¹.

На нашу думку, специфікою особистої автономії у праві інформаційних технологій є мінливість і безпрецедентність її проявів, що ускладнює правове регулювання за усталеними схемами та потребує повернення від конкретних звичних методів правового регулювання до найбільш загальних принципів права і конструювання нових ефективних методів правового регулювання. При цьому слід наголосити, що право інформаційних технологій створюється на основі успішного вирішення конфліктів, учасники яких виявляють нездатність впорядкувати своє життя суто технічними засобами та потребують відновлення верховенства права за допомогою традиційної державно-правової системи. Коли суспільні відносини у сфері інформаційних технологій стають об'єктом юридичного процесу, технічний інструментарій вирішення конфлікту, як правило, вже з'ясований і після невдалих спроб самостійного врегулювання конфлікту зацікавлені особи готові довірити ці інструменти фахівцям із права.

Скажімо, кожна комп'ютерна гра певною мірою захищена від порушення її правил, але цей захист завжди має вразливі місця, і недобросовісні гравці можуть цим користуватися, руйнуючи довіру до правил гри та зменшуючи прибуток розробників. У результаті, розробники змушені звертатися до суду, щоб захистити свій бізнес. Так, у справі «*Epic Games v Charles Vraspir*», що розглядалася Округним судом Східного

www.pravoua.com.ua

¹⁰ О Харитонов та Є Харитонов (ред), *ІТ-право: поняття та сутність* (Фенікс 2017) 316.

¹¹ W James, *The Will to Believe: And Other Essays in Popular Philosophy* (The Floating Press 2010) 379.

округу штату Північна Кароліна в США, корпорація – розробник гри притягла до суду гравця-обманщика, що продавав за межами ігрової системи засоби нечесного виграшу. Відповідно до опублікованого рішення суд затвердив мирову угоду між сторонами, за якою відповідач зобов'язався не втручатися у гру¹².

Із комп'ютерними іграми пов'язані й конфлікти, що виникають через серйозне ставлення учасників гри до ігрових предметів та ресурсів, торгівлі ними за межами ігрових систем. У разі порушення взаємних зобов'язань виникає необхідність у державному примусі до виконання договору. Крім того, реальна цінність віртуального добра притягує злочинців, а неувага розробників до проблем безпеки ігрової системи спонукає гравців звертатися до суду. Відомий випадок, коли Чаоянський районний народний суд Пекіна зобов'язав розробника платної гри повернути гравцю віртуальні виграші, викрадені хакерами через недостатню захищеність ігрових серверів¹³.

Інформаційні технології дають змогу продукувати і штучні інтереси, такі як право власності на об'єкти віртуального світу, і штучну індивідуальність. Машини достатньо складні, щоб поряд із відповідальністю фізичних та юридичних осіб за дії цих машин ставити питання про власну відповідальність машини за дії, вчинені в автоматичному режимі, не передбачені розробниками чи власниками – з яких, звичайно, не знімається відповідальність за недбалість, попри виникнення більш фундаментального питання про правові стандарти належного функціонування машин, їхній правовий статус і правові норми регулювання та саморегулювання технологій. Якщо технології дають можливість створювати машини, здатні повторювати людську працю, поведінку, мислення, зокрема й логіку та емоції (скажімо, розряджений смартфон “пищить від голоду”), чи маємо ми до певної міри поважати автономію цих машин? І якщо ми відкинемо можливість поважати машини за їхні заслуги, чи не стануть люди менше поважати один одного, кажучи про практичні досягнення: “Нічого особливого, це міг зробити і робот”? Законодавство та судова практика поки не дають чіткої відповіді на питання правового статусу штучного інтелекту, але у січні 2017 р. Європейський Парламент схвалив доповідь про цивільно-правове регулювання роботехніки¹⁴, у п. 59(f) якої Європейській комісії пропонується у майбутньому перед-

¹² C Hall, 'Fortnite cheater and Epic Games settle lawsuit' (*Polygon*, 6 December 2017) <<https://www.polygon.com/2017/12/6/16741978/epic-fortnite-cheater-settlement-vraspir-dmca>> accessed 21 February 2018.

¹³ J Lyman, 'Gamer Wins Lawsuit in Chinese Court Over Stolen Virtual Winnings' (*Tech News World*, 19 December 2003) <<https://www.technewsworld.com/story/32441.html>> accessed 21 February 2018.

¹⁴ European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)). URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2017-0051+0+DOC+XML+V0//EN> (accessed: 21.02.2018).

бачити особливий правовий статус електронної особи, відповідальної за свої дії, для найскладніших автономних роботів, і застосовувати цей статус у справах, де роботи приймають самостійні рішення у взаємодії з третіми особами.

На нашу думку, у змісті рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд) у справах стосовно блокування доступу до соціальних мереж також можна прослідкувати логіку виведення прав роботів із прав людини. Обмеження доступу до певного сайту, який діє автоматично як модератор спілкування між людьми, можна порівняти з арештом людини як запобіжним заходом, що унеможлиблює протиправну поведінку в порядку державного примусу і при цьому перериває зв'язки людини із суспільством. У разі арешту суд перевіряє дотримання прав людини, оскільки суспільство зацікавлене у збереженні зв'язків з людиною і стандарт верховенства права захищає людину від свавільного позбавлення волі. Аналогічно, у випадку блокування доступу до сайтів *Google Sites* та *YouTube*, ЄСПЛ визнав, що таке посягає на інформаційні права широкого кола користувачів цих сайтів. У § 54–57 рішення від 1 грудня 2015 р. у справі “*Cengiz and Others v. Turkey*” Суд визнав, що заборона доступу до сайтів, якими люди активно користуються, позбавляє користувачів таких сайтів суттєвого змісту права на свободу одержувати і передавати інформацію, передбаченого у ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, і становить втручання у здійснення цього права, тому люди мають право оскаржувати порушення права на свободу вираження поглядів, навіть якщо заборона не була адресована їм особисто¹⁵. Подібна правова позиція висловлюється у рішенні ЄСПЛ від 18 грудня 2012 р. у справі “*Ahmet Yildirim v. Turkey*”¹⁶. На нашу думку, визнаючи право невизначеного кола осіб на інформаційні відносини за посередництва цих сайтів та обмежуючи втручання держави у відповідні відносини, Суд захистив право роботів (механізмів сайтів) на належне функціонування у суспільстві.

Розвиток інформаційних технологій спонукає шукати нові підходи для їх правового регулювання. О. Керр у статті “Економічне розуміння права на обшук та вилучення” пояснює, як Верховний Суд США, реагуючи на технологічні новації, міняє доктрину застосування четвертої поправки до Конституції США, якою передбачені гарантії недоторканності особи:

Суд зберігає баланс між повагою до приватності та необхідністю розслідувати злочин. Коли нові технології розширюють можливості держави,

¹⁵ *Cengiz and Others v Turkey* App nos 48226/10 and 14027/11 (ECtHR, 1 December 2015).

¹⁶ *Ahmet Yildirim v Turkey* App no 3111/10 (ECtHR, 18 December 2012).

суд встановлює необхідні правові обмеження; коли нові технології звужують можливості держави, суд прибирає зайві правові обмеження <...>. Наприклад, у багаторічній практиці судів США була сформована доктрина, відповідно до якої зовнішнє спостереження поліції за помешканням не є обшуком, для проведення якого потрібен ордер <...>. Однак після того, як в оперативних заходах почали застосовуватися тепловізори, що дають можливість бачити контури людей і предметів у помешканні, Верховний Суд США змінив цю доктрину і постановив, що застосування тепловізора становить обшук та потребує отримання судового ордера¹⁷.

Аналогічні зміни викликані розвитком технології телефонного зв'язку:

Перший час телефонами користувалися лише у бізнесі та для екстрених дзвінків, і Верховний Суд США у низці рішень не визнавав прослуховування телефону втручанням у сферу особистої недоторканності <...>. Після того, як телефони поширилися і стали часто використовуватися у приватному спілкуванні, суд постановив, що для прослуховування телефону потрібен ордер¹⁸.

О. Керр звертає увагу на прийняте в 2014 р. рішення Верховного Суду США у справі “*Riley v. California*”, яким визнано неконституційність вилучення поліцією та вивчення змісту мобільного телефона без судового дозволу. У рішенні голова суду Дж. Робертс відніс телефон до захищеної законом сфери особистої автономії як “інформаційне помешкання” людини:

Обшук мобільного телефону, вилученого з кишені, зазвичай може відкрити поліції більше, ніж навіть дуже прискіпливий обшук оселі. Телефон не тільки містить у цифровій формі багато чутливих записів, які раніше можна було знайти у будинку, він також містить широкий масив приватної інформації, яку в жодній домівці не можна знайти ні за яких обставин <...>. Сучасні мобільні телефони не простий продукт технологій, їх зміст дає змогу американцям контролювати особисте життя. Той факт, що технології дають змогу особі тримати всю цю інформацію на долоні, не робить інформацію менш цінною чи менш вартою правового захисту. Тому поліція має отримувати дозвіл на обшук мобільного телефона¹⁹.

Прикладом поширення особистої автономії на інформаційні відносини є і рішення ЄСПЛ у справі “*Bărbulescu v. Romania*”. Заявник скаржив-

¹⁷ O Kerr, ‘An Economic Understanding of Search and Seizure Law’ (2016) 164 University of Pennsylvania Law Review 591.

¹⁸ O Kerr, ‘An Equilibrium-Adjustment Theory of the Fourth Amendment’ (2011) 125 Harvard Law Review 476.

¹⁹ Case 13-132 *Riley v California* (U S Supreme Court, 25 June 2014).

Юрій Шеляженко

ся, що румунські суди в порушення його права на приватне життя не задовольнили позов стосовно незаконного розірвання трудового контракту та звільнення з роботи за прямо заборонене роботодавцем користування робочим комп'ютером у приватних цілях, зокрема, спілкування через мережу Інтернет із братом та невісткою за допомогою програми *Yahoo Messenger*. У рішенні Великої палати ЄСПЛ було висловлено таку правову позицію:

Стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод захищає право на розвиток особистості та особистої автономії <...>. Стаття 8 гарантує право на приватне життя у широкому сенсі, включаючи право на приватне соціальне життя, розвиток своєї суспільної ідентичності. У цьому розумінні це право закріплює можливість спілкуватися з іншими для створення та підтримання соціальних зв'язків <...>. Служби швидких повідомлень у мережі Інтернет необхідні людям для спілкування, що дає змогу керувати приватним соціальним життям. Відправка та отримання таких повідомлень підпадає під охорону таємниці кореспонденції, навіть якщо вони відправлені з комп'ютера роботодавця <...>. Однак суд зауважує, що роботодавець вказував заявнику у цій справі та іншим працівникам утримуватися від будь-якої особистої діяльності на робочому місці <...> і встановив систему моніторингу використання інтернету працівниками <...>. Процес і зміст спілкування заявника у цій справі відстежувався та записувався <...>, зокрема й обмін приватними повідомленнями із невісткою та братом. Деякі з цих повідомлень мали інтимну природу <...>. У жодному разі вказівки роботодавця не можуть звести до нуля приватне соціальне життя на робочому місці <...>. Суд бере до уваги, що національні суди у цій справі зважували інтереси, з одного боку, заявника, зацікавленого у повазі до свого приватного життя, а з другого – роботодавця, зацікавленого здійснювати моніторинг та вживати дисциплінарні заходи для належного управління працею <...>. Суд вважає, що на національному рівні не було забезпечено належний захист права заявника на повагу до приватного життя та кореспонденції і в результаті не дотримано чесного балансу між зважуваними інтересами. Отже, було порушено статтю 8 Конвенції²⁰.

Той факт, що в конфлікті автономії роботодавця при визначенні правил трудової дисципліни та особистої автономії найманого працівника (див. § 70 рішення) при самостійній організації свого життя, праці, інформаційних відносин ЄСПЛ захистив автономію працівника, підтверджує справедливості раніше висловлених автором цієї статті доводів на користь подальшого доопрацювання проекту Трудового кодексу

www.pravoua.com.ua

²⁰ *Bărbulescu v Romania* App no 61496/08 (ECtHR, 5 September 2017).

України, для першої редакції якого характерне ‘перебільшення автономії роботодавців в ущерб автономії працівників та профспілок’²¹.

Можна наводити й інші приклади, коли правосуддю доводилося розсіювати сумніви у легальності переформатування правових відносин за допомогою інформаційних технологій. Європейський Суд справедливості у рішенні від 22 жовтня 2015 р. у справі C-264/14 на запит Вищого адміністративного суду Швеції роз’яснив, що надання послуг із обміну реальних валют на віртуальну валюту “біткойн” відповідно до Директиви 2006/112/ЄС є транзакціями, які не оподатковуються податком на додану вартість²². Той же суд в іншій справі поширив правові гарантії національно-професійної автономії особи на доступ до інформаційних технологій у професійній практиці: відповідно до рішення від 18 травня 2017 р. у справі C-99/16 відмова компетентних органів у країні – члені Європейського Союзу (далі – ЄС) надати роутер для доступу до приватної віртуальної мережі юристів ліцензованому в іншій країні ЄС юристу з підстав, що він не ліцензований у цій країні ЄС, становить обмеження свободи надання послуг, передбаченої у ст. 4 Директиви 77/249/ЄЕС і статтях 56, 57 Лісабонської угоди про функціонування ЄС²³.

Як слушно зазначає О. Бусол, ‘безпека штучного інтелекту має бути пріоритетом в його розробці’²⁴. Наслідками недостатньої уваги до проблем кібербезпеки є те, що інформаційні технології стають інструментами гібридної війни, популізму, тероризму та інтернаціональної злочинності, використовуються для розробки і поширення комп’ютерних вірусів та деструктивних для нормальних суспільних відносин інформаційних продуктів.

Зупинити розвиток інформаційних технологій неможливо; як цензура не зупинила книгодрукування і, зрештою, була заборонена практично в усіх цивілізованих країнах через антидемократичність. Амбіційні прагнення американського адвоката Д. Томпсона перекласти провину за підліткову злочинність на розробників та продавців комп’ютерних ігор закінчилися тим, що він був оштрафований та позбавлений адвокатської ліцензії Верховним Судом Флориди²⁵. Крім того, одним із актуальних питань сьогодення є застосування штучного інтелекту в правосудді.

²¹ Ю Шеляженко, ‘Автономія суб’єктів трудового права у контексті практики Європейського Суду з прав людини та проекту Трудового кодексу України’ у Л Джурак (ред), *Проблеми забезпечення прав і свобод людини, їх захисту в країнах Європи: III міжнародна конференція* (Вежа-Друк 2016) 105.

²² Case C-264/14 *Skatteverket v David Hedqvist* [2015] ECJ.

²³ Case C-99/16 *Jean-Philippe Lahorgue v Ordre des avocats du barreau de Lyon and Others* [2017] ECJ.

²⁴ О Бусол, ‘Потенційна небезпека штучного інтелекту’ (2015) 14 *Інформація і право* 120.

²⁵ A Leigh, ‘Anti-Game Lawyer Jack Thompson Permanently Disbarred’ (*Gamasutra*, 25 September 2008) <https://www.gamasutra.com/view/news/111358/AntiGame_Lawyer_Jack_Thompson_Permanently_Disbarred.php> accessed 21 February 2018.

М. Селіванов пропонує вирішувати судові справи машинним способом, щоб зменшити судові витрати, зокрема, 'замінити рішення суддів висновками статистичних, евристичних алгоритмів'²⁶. Е. Фергюсон у книзі "Розвиток полісінгу великих даних" вказує, що алгоритми автоматичного обчислення ризиків у США використовуються поліцією при прийнятті рішень щодо арешту та суддями для визначення умов звільнення під заставу; ці алгоритми та вихідні дані іноді містять фактори соціально-економічної дискримінації, недооцінюють здатність людини контролювати власне життя всупереч принципу поваги до особистої автономії. Закладені в алгоритми упередження за расою, віком, статтю, рівнем доходів тощо важко довести, бо розробники відмовляються розкрити алгоритми навіть на запити судів, і судді схильні задовольнятися посиланнями на комерційну таємницю. Е. Фергюсон пояснює це тим, що ріст злочинності в умовах економічної рецесії спонукає до непродуманих заходів: замість створення кращої та доступнішої освіти, рівних можливостей та надій на майбутнє технократи пропонують "кота в мішку", дешеві обіцянки всемогутності нових технологій без належної прозорості та підзвітності²⁷.

В. Юбенкс у праці "Автоматизована нерівність"²⁸ попереджає про небезпеку перетворення електронного урядування на "цифровий притулок для бідних", програмування злиднів та безправ'я через непосильні умови доступу до правосуддя, освіти та інших суспільних благ, упередженість даних і методів статистики, тестування та прогнозування, несправедливі алгоритми, які придушують особисту автономію, почуття людської гідності, віру у власні здібності, знання, досвід і волю досягати мети.

О. Золотар слушно стверджує, що інформаційне суспільство потребує запровадження глобальних стандартів демократії та прав людини, щоб не потрапити у "кіберрабство" цифрової диктатури²⁹. Небезпеку крайнощів "кібертиранії" та "кіберанархії" видно на прикладах поширення систем стеження за людьми, нав'язливого збирання персональних даних і маніпулювання ними для задоволення політичних та економічних амбіцій, блокування соціальних мереж, жорстокого конфлікту між транснаціональною індустрією розваг та "піратами" навколо копіювання продуктів інтелектуальної власності, які рекламуються навіть у країнах, де переважна більшість мешканців матеріально неспроможна легально

²⁶ М. Селіванов, 'Електронний суд: ІТ-технології в судовому процесі як спосіб покращення прогнозованості судових рішень' (2018) 1 Право України 114.

²⁷ A. Ferguson, *The Rise of Big Data Policing: Surveillance, Race, and the Future of Law Enforcement* (New York University Press 2017) 272.

²⁸ V. Eubanks, *Automating Inequality: How High-Tech Tools Profile, Police, and Punish the Poor* (St Martin's Press 2018) 272.

²⁹ О. Золотар, 'Електронна демократія і цифрова диктатура' (2017) 23 Інформація і право 16.

придбати подібні продукти або їх аналоги. Спеціальні доповідачі Ради Організації Об'єднаних Націй з прав людини в галузі культурних прав попереджають про небезпечне для особистої автономії звуження доступу до науки та культури³⁰, критикують міжнародно-правове регулювання інтелектуальної власності за відірваність від парадигми прав людини, надання переваги економічним інтересам похідних правовласників, що мають більший за творців вплив на законодавчий процес, на шкоду особистій автономії авторів, креативній та академічній свободі³¹. Також постає проблема фіктивності автономії волі при укладенні договору шляхом натискання кнопки з написом на зразок “Погоджуюся з умовами угоди [V]” при інсталяції програмного забезпечення (далі – ПЗ) чи реєстрації на сайті в мережі Інтернет під тиском поширених у суспільстві уявлень про нормальність та необхідність таких дій, за умов, коли користувач натискає цю кнопку, не читаючи складного для розуміння тексту ліцензійної або користувацької угоди, згідно з яким розробник ПЗ чи сайту не несе відповідальності за його належне функціонування та може бути притягнутий до суду лише у віддаленій юрисдикції – наприклад, офшорі, де зареєстрована корпорація-розробник для мінімізації податків. Такі юридичні “пастки” можна виявити в англійських документах за допомогою правового робота *Lawbot.co*³² чи аналогічних.

Л. Лазебний у замітці “Від знання кодексів – до розуміння коду”³³, коментуючи підсумки конференції з ІТ-права Асоціації правників України та Міжнародної конференції юридичних інновацій *Legal Tech Kiev*, вказує на експансію інформаційних технологій у сфері права і висловлює думку, що частина завдань юристів-людей, зрештою, відійде до юристів-роботів, таких як *DoNotPay*, *OpenDataBot*, *SmartDoc*, *PatentBot*, *GobseckBot*, *OblavaBot* та ін. На думку Т. Оріоли, розробникам такого ПЗ нарівні з видавцями юридичної літератури має бути гарантована свобода вираження думки як (у Великій Британії уряд у 1987 р. ліквідував монополію юристів на складання правової документації) та критично аналізує рішення деяких судів США, наприклад, у справі “*New York County Lawyers’ Association v. Dacey*”, де суд вирішив, що неюрист може видати книгу зі зразками заповнення документів, та у справі “*Reynoso v. Frankfurt Digital Services*”, де суд вирішив, що автоматична система заповнення стандартних форм у процедурі банкрутства порушує забо-

³⁰ UNHRC, ‘Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights’ (2016) UN Doc A/HRC/31/59. URL: <http://undocs.org/A/HRC/31/59> (accessed: 21.02.2018).

³¹ UNHRC, ‘Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights, Farida Shaheed’ (2014) UN Doc A/HRC/28/57. URL: <http://undocs.org/A/HRC/28/57> (accessed: 21.02.2018).

³² Lawbot, ‘Analyze contracts in 2 minutes’ <<http://www.lawbot.co>> accessed 21 February 2018.

³³ Л. Лазебний, ‘Від знання кодексів – до розуміння коду’ (2017) 177 Адвокат 2.

Юрій Шеляженко

рону на неліцензовану юридичну практику, оскільки надає персоналізовані поради³⁴.

Наскільки самостійними можуть бути машини у правових відносинах, визначатимуть законодавці та суди. Вирішення питань цивільної дієздатності роботів, подібно до обмеження та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи в порядку окремого провадження, потребуватиме експертизи фахівців, які мають дійти згоди у питанні суб'єктності машин. Адже якщо В. Яценко у монографії “Штучний інтелект: теорія, моделювання, застосування”³⁵ в окремому розділі під назвою “Штучна особа” наводить численні приклади самостійних програм з ознаками суб'єктності, то В. Касьянов у монографії “Суб'єктивний аналіз” категорично прив'язує суб'єктність до людяності:

Скоріш за все, буде створено штучний інтелект, який у певних якостях буде досконалішим та ефективнішим за людський інтелект, скажімо, за здатністю обчислювати <...>. Принципово навіть може бути створений комп'ютер, що “живе” власним “життям”, здатний вийти з-під контролю людини <...>. Але навіть такий комп'ютер буде лише “продовженням” людського інтелекту і не зможе зрівнятися із людиною через нездатність до спонтанної творчості та ірраціональної віри³⁶.

Парадоксально, але саме на основі моделі суб'єктності В. Касьянова дослідниця Л. Николайчук запатентувала корисну модель “Інформаційна нейромодель суб'єкта права”³⁷, у якій функції основного “інтелектуального атрибута” можуть виконуватись як людиною-оператором, так і кібернетичним засобом зі штучним інтелектом³⁸.

У книзі “Роботехніка: правові, етичні та соціально-економічні впливи” питання відповідальності роботів досліджується на основі “трьох законів роботехніки” А. Азімова, які зобов'язують робота дбати про безпеку людини і служити їй, та етичних принципів А. Вінфілда щодо цілковитої відповідальності людей за дії роботів; сам А. Вінфілд зізнається, що в своїй книзі у 2012 р. писав, що роботи не можуть бути етичними, але у 2013 р., ознайомившись із новими науковими публікаціями про навчання штучного інтелекту етиці та праву, змінив свою

³⁴ T Oriola, ‘The use of legal software by non-lawyers and the perils of unauthorised practice of law charges in the United States: a review of Jayson Reynoso decision’ (2010) 18 Artificial Intelligence and Law 285.

³⁵ В Яценко, *Искусственный интеллект: теория, моделирование, применение* (Логос 2013) 289.

³⁶ В Касьянов, *Субъективный анализ* (Национальный авиационный университет 2007) 512.

³⁷ Л Николайчук, ‘Інформаційна нейромодель суб'єкта права: патент України на корисну модель № 117659’ (*Цифрова патентна бібліотека*, 10 Липень 2017) <<https://library.uipv.org/eng/document?fund=28&id=237213>> дата звернення 21 Лютий 2018.

³⁸ Л Николайчук та А Вирховська, ‘Інформаційні моделі оператора комп'ютеризованої системи як суб'єкта права’ (2017) 15 Математичне та комп'ютерне моделювання 138.

думку та став вважати обов'язком людини створення етичних, відповідальних роботів³⁹.

При обговоренні правового статусу розумних машин науковці часто посилаються на “Три закони роботехніки”, сформульовані у збірці фантастичних оповідань А. Азімова “Я, робот”. На честь автора і його законів роботехніки у США за рішенням Палати представників Конгресу США щороку відзначається Національний тиждень роботехніки⁴⁰. Відповідно до футуристичного бачення А. Азімова конструктори роботів мають включати в кожен механічний мозок три непорушні правила поведінки:

Перший закон – робот не може завдати шкоди людині або своєю бездіяльністю допустити, щоб людині було завдано шкоду; другий закон – робот має підкорятися наказам людини, крім тих, які суперечать першому закону; третій закон – робот має дбати про власну безпеку, поки це не суперечить першому та другому закону⁴¹.

В оповіданні “Докази” з циклу “Я, робот” А. Азімов продемонстрував схожість людської етики та “законів роботехніки”, описавши робота, який працює прокурором, успішно балотується на посаду міського голови і при цьому розсіює сумніви громадськості, вороже налаштованої до роботів. Моделюючи застосування трьох законів роботехніки А. Азімова до державного механізму для запобігання несправедливим алгоритмам, автором цієї публікації у попередній праці було сформульовано “Три закони державотворення” для електронного уряду:

Перший закон – держава не може порушити права людини чи своєю бездіяльністю допустити, щоб права людини були порушені; другий закон – держава має задовольняти потреби людини, поки це не суперечить першому закону; третій закон – держава має дбати про самозбереження, поки це не суперечить першому та другому закону⁴².

Наведені формулювання відповідають принципам верховенства права, безпеки людини та нелегітимності тиранії.

Висновки. Нові інформаційні технології, змінюючи форму і сутність широкого кола правових відносин, зумовили неефективність значної кількості застарілих правових механізмів та створили необхідність шир-

³⁹ G Dekoulis (ed), *Robotics – Legal, Ethical and Socioeconomic Impacts* (InTech 2017) 180.

⁴⁰ Resolution Supporting the designation of National Robotics Week as an annual event (H Res 1055 – 111th Congress, 9 March 2010). URL: <https://www.congress.gov/bill/111th-congress/house-resolution/1522/text> (accessed: 21.02.2018).

⁴¹ Isaac Asimov, *I, Robot* (Gnome Press 1950) 253.

⁴² Y Sheliashenko, ‘Computer Modeling of Personal Autonomy and Legal Equilibrium’ (Cybernetics and Algorithms in Intelligent Systems: 7th Computer Science On-line Conference, Zlin, April 2018).

шого застосування, а іноді й переосмислення фундаментальних принципів права, у новій галузі права – ІТ-праві (праві інформаційних технологій), об'єктом якого є технічно розвинуті суспільні відносини, зокрема й застосування машин (роботів) для автоматичного виконання роботи в інтересах людей, наприклад, вирішення завдань юридичної практики. Один із основних принципів філософії права – принцип особистої автономії, тобто здатності особи бути джерелом і суб'єктом власного права, контролювати своє життя та поведінку, формувати відповідно до власної волі свою індивідуальність та інтереси – у сфері права інформаційних технологій виявляється в розширенні кола можливостей правомірної реалізації та захисту особистої автономії, у формуванні нових технічних форм особистої автономії, штучних інтересів та індивідуальних ідентичностей, штучних осіб, які потребують визначення правового статусу та правового регулювання. Щоб бути ефективним, таке правове регулювання має здійснюватися на основі субсидіарності, тобто довіряти особам самостійно організувати і контролювати користування інформаційними технологіями та втручатися лише у разі нездатності осіб уникати очевидних загроз, вирішувати проблеми і конфлікти. Не посягаючи на автономність суспільних відносин, де застосовуються інформаційні технології, необхідно утверджувати в них верховенство права шляхом опанування інструментарію захисту прав людини, визначення і розвитку безпечних форм технологічної свободи, виявлення, упередження та подолання небезпек і зловживань в ІТ-сфері. Також, враховуючи зростаюче значення роботів у нормальному житті цивілізованого суспільства та успішні розробки в сфері штучного інтелекту, здатного приймати самостійні рішення у правових відносинах, слід розглянути можливість визнання конституційних прав роботів, зокрема, прав на існування, належне функціонування, захист законом, пов'язаних із обов'язками роботів служити людям. У дискусії про права роботів сформувалися два підходи до вирішення питання їх правового статусу, які однаково заслуговують на увагу: по-перше, це відповідальність людей, що створюють і програмуєть роботів, користуються та володіють ними; по-друге, це необхідність вбудовувати в програму кожного робота технічні гарантії правомірного функціонування, що мають бути невід'ємною частиною системи прийняття машиною самостійних рішень, яка може розглядатись як штучна особиста автономія машини. Для примусового притягнення розумних машин до відповідальності за неправомірне функціонування може застосовуватися часткова чи повна деактивація у різних формах: обмеження доступу та (або) функціональних можливостей, переведення у режим ручного управління та ремонту, блокування, відключення,

ліквідація, заборона тощо. Правосуддя, стикаючись з експансією інформаційних технологій у правові відносини, має за прикладом Верховного Суду США, Європейського Суду справедливості та ЄСПЛ дбати про збереження усталеної рівноваги прав та обов'язків, пристосовуючи існуючі правові механізми до нових реалій, застосовуючи фундаментальні принципи права для розвитку правових механізмів тоді, коли старі правові технології вже не допомагають ефективно утверджувати верховенство права.

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)). URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2017-0051+0+DOC+XML+V0//EN> (accessed: 21.02.2018) (in English).
2. Resolution Supporting the designation of National Robotics Week as an annual event (H Res 1055 – 111th Congress, 9 March 2010). URL: <https://www.congress.gov/bill/111th-congress/house-resolution/1522/text> (accessed: 21.02.2018) (in English).

Cases

3. Case 13-132 *Riley v California* (U S Supreme Court, 25 June 2014) (in English).
4. *Bărbulescu v Romania* App no 61496/08 (ECtHR, 5 September 2017) (in English).
5. *Cengiz and Others v Turkey* App nos. 48226/10 and 14027/11 (ECtHR, 1 December 2015) (in English).
6. *Ahmet Yıldırım v Turkey* App no 3111/10 (ECtHR, 18 December 2012) (in English).
7. Case C-264/14 *Skatteverket v David Hedqvist* [2015] ECJ (in English).
8. Case C-99/16 *Jean-Philippe Lahorgue v Ordre des avocats du barreau de Lyon and Others* [2017] ECJ (in English).

United Nations documents

9. UNHRC, 'Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights, Farida Shaheed' (2014) UN Doc A/HRC/28/57. URL: <http://undocs.org/A/HRC/28/57> (accessed: 21.02.2018) (in English).
10. UNHRC, 'Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights' (2016) UN Doc A/HRC/31/59. URL: <http://undocs.org/A/HRC/31/59> (accessed: 21.02.2018) (in English).

Bibliography

Authored books

11. Asimov Isaac, *I, Robot* (Gnome Press 1950) (in English).
12. Bernal P, *Internet Privacy Rights: Rights to Protect Autonomy* (Cambridge University Press 2014) (in English).
13. Eubanks V, *Automating Inequality: How High-Tech Tools Profile, Police, and Punish the Poor* (St Martin's Press 2018) (in English).

Юрій Шеляженко

14. Ferguson A, *The Rise of Big Data Policing: Surveillance, Race, and the Future of Law Enforcement* (New York University Press 2017) (in English).
15. James W, *The Will to Believe And Other Essays in Popular Philosophy* (Auckland 2010) (in English).
16. Murray A, *Information Technology Law: The Law and Society* (3rd edn, Oxford University Press 2016) (in English).
17. Schmidt E and Cohen J, *The New Digital Age: Transforming Nations, Businesses, and Our Lives* (Vintage 2014) (in English).
18. Jashhenko V, *Iskusstvennyj intellekt: teoriya, modelirovanie, primenenie [Artificial Intelligence: Theory, Modeling, Application]* (Logos 2013) (in Russian).
19. Kas'janov V, *Sub'ektivnyj analiz: monografija [Subjective Analysis: Monograph]* (National Aviation University 2007) (in Russian).

Edited books

20. Dekoulis G (ed), *Robotics – Legal, Ethical and Socioeconomic Impacts* (InTech 2017) (in English).
21. Kharytonova O ta Kharytonov Y (eds), *IT-pravo: poniattia ta sutnist: monografiia [IT Law: Concept and Essence: Monograph]* (Fenyks 2017) (in Ukrainian).

Journal articles

22. Ashrafian H, 'Artificial intelligence and robot responsibilities: innovating beyond rights' (2014) 21 *Science and Engineering Ethics* 317 (in English).
23. – – , 'Intelligent robots must uphold human rights' (2015) 519 (7544) *Nature* 391 (in English).
24. Coeckelbergh M, 'Robot rights? Towards a social-relational justification of moral consideration' (2010) 12 *Ethics and Information Technology* 209 (in English).
25. Kerr O, 'An Equilibrium-Adjustment Theory of the Fourth Amendment' (2011) 125 *Harv L Rev* 476 (in English).
26. – – , 'An Economic Understanding of Search and Seizure Law' (2016) 164 *Pa L Rev* 591 (in English).
27. Oriola T, 'The use of legal software by non-lawyers and the perils of unauthorised practice of law charges in the United States: a review of Jayson Reynoso decision' (2010) 18 *Artificial Intelligence and Law* 285 (in English).
28. Sheliashenko Y, 'Artificial Personal Autonomy and Concept of Robot Rights' (2017) 1 *European Journal of Law and Political Sciences* 17 (in English).
29. Busol O, 'Potentsiina nebezpeka shtuchnoho intelektu' ['Potential Danger of Artificial Intelligence'] (2015) 14 *Informatsiia i pravo* 120 (in Ukrainian).
30. Lazebnyi L, 'Vid znannia kodeksiv – do rozuminnia kodu' ['From Knowledge of the Codes – to Understanding of the Code'] (2017) 177 *Advokat* 2 (in Ukrainian).
31. Nykolaichuk L and Vyrkhovska A, 'Informatsiini modeli operatora kompiuteryzovanoi systemy yak subiekta prava' ['Information Models of a Computerized System Operator as the Entity at Law'] (2017) 15 *Matematychni ta kompiuterne modeliuвання* 138 (in Ukrainian).
32. Radutnyi D, 'Subiektivist shtuchnoho intelektu u kryminalnomu pravi' ['Artificial Intelligence as a Subject in Criminal Law'] (2018) 1 *Pravo Ukrainy* 123 (in Ukrainian).
33. Selivanov M., 'Elektronnyi sud: IT-tekhnologii v sudovomu protsesi yak sposib pokrashchennia prohnnozovanosti sudovykh rishen' ['Electronic Court: Using it in Judicial Process to Increase Predictability of Judgments'] (2018) 1 *Pravo Ukrainy* 114 (in Ukrainian).
34. Zolotar O, 'Elektronna demokratiia i tsyfrova dyktatura' ['E-Democracy and Digital Dictatorship'] (2017) 23 *Informatsiia i pravo* 16 (in Ukrainian).

Conference papers

35. Sheliashenko Y, 'Avtonomiia subiektiv trudovoho prava u konteksti praktyky Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny ta proektu Trudovoho kodeksu Ukrainy' ['Autonomy of the Entities at Labor Law in the Context of the European Court of Human Rights' Case Law and the Draft Labor Code of Ukraine'] *Problemy zabezpechennia prav i svobod liudyny, yikh zakhystu v krainakh Yevropy: III mizhnarodna konfereniia konferenciia [Issues of Ensuring Human Rights and Freedoms, and Their Protection in the European Countries: Third International Conference]* (Vezha-Druk 2016) (in Ukrainian).

Theses

36. Sheliashenko Y, 'Computer Modeling of Personal Autonomy and Legal Equilibrium', (Cybernetics and Algorithms in Intelligent Systems: 7th Computer Science On-line Conference, Zlin, April 2018) (in English).

Websites

37. Hall C, 'Fortnite cheater and Epic Games settle lawsuit' (*Polygon*, 6 December 2017) <<https://www.polygon.com/2017/12/6/16741978/epic-fortnite-cheater-settlement-vraspir-dmca>> accessed 21 February 2018 (in English).
38. Lawbot, 'Analyze contracts in 2 minutes' <<http://www.lawbot.co>> accessed 21 February 2018 (in English).
39. Leigh A, 'Anti-Game Lawyer Jack Thompson Permanently Disbarred' (*Gamasutra*, 25 September 2008) <https://www.gamasutra.com/view/news/111358/AntiGame_Lawyer_Jack_Thompson_Permanently_Disbarred.php> accessed 21 February 2018 (in English).
40. Lyman J, 'Gamer Wins Lawsuit in Chinese Court Over Stolen Virtual Winnings' (*Tech News World*, 19 December 2003) <<https://www.technewsworld.com/story/32441.html>> accessed 21 February 2018 (in English).
41. Nykolaichuk L, 'Informatsiina neiromodel subiekta prava: patent Ukrainy na korynsnu model № 117659' ['Information Neuromodel of the Entity at Law: Patent of Ukraine for Utility Model'] UA patent no 117659 (*Patent Digital Library*, 10 July 2017) <<https://library.uipv.org/eng/document?fund=2&id=237213>> accessed 21 February 2018 (in Ukrainian).

Yurii Sheliashenko

PERSONAL AUTONOMY
IN THE INFORMATION TECHNOLOGY LAW

ABSTRACT. Implementation of the autonomy of will in legal relations through information technologies leads to the origination of new forms of individuality and interests, in particular, the artificial ones outside of the established approaches to legal regulation. Modern information technologies offer new opportunities for the exercise and protection of human rights and for cryptographic security of human privacy, but they also may become the tools used to commit offenses. Automatic decision-making simplifies legal procedures, but unfair algorithms impose inequality, exclusion and oppression.

The purpose of this article is to explore the concept of personal autonomy in IT- law and to make a forecast of its prospects, to describe the existing and necessary legal guarantees of individual self-control in the digital age.

ПРАВО УКРАЇНИ • 2018 • № 3 • 183-200

Юрій Шеляженко

The analysis of the practice of the US Supreme Court, the European Court of Human Rights and the European Court of Justice demonstrates that administration of justice in the context of IT-expansion into legal relations creates the need to maintain the balance of rights and obligations, to adapt the existing legal mechanisms to new realities and apply the fundamental principles of law with a view to developing the legal mechanisms under the conditions when the old legal technologies are no longer able to efficiently facilitate the establishment of the rule of law.

One of the specific features of personal autonomy in the IT-law is the variability and unprecedented nature of its manifestations, and this requires that new legal mechanisms be created for the establishment of the rule of law based on the subsidiarity of law enforcement, trust and non-interference with the autonomous social relations in the IT-field, except for cases when it is required by law, for example, in case a person is unable to avoid obvious threats or solve problems and conflicts.

Given the increasing significance of robots (i.e. machines automatically working in the interests of humans) in the life of civilized society and the successful development of artificial intelligence able to make independent decisions with regard to legal relations, a need arises to consider the possibility of recognizing the constitutional rights of robots, in particular, the rights to existence, proper operation and protection under law which are linked to the duties of robots to serve humans. It is necessary to take care not only of the responsibility of humans for their robots and of robots for illegal operation, for example, in the form of deactivation, but also to ensure that the software of intelligent machines incorporates technical guarantees of legitimate operation and ethical prerequisites like the three laws of A. Azimov's robotics, which should be an integral part of the machine's system for independent decision-making and artificial personal autonomy, i. e. legal autonomy of artificial intelligence. In this context, the criteria of legal capacity of artificial intelligence may be established by law and applied by courts and law enforcement agencies, if necessary, with the involvement of artificial intelligence experts for the purpose of addressing the issue of a robot's forced deactivation, similarly to a forensic psychiatric expert examination to check the criminal delictual dispositive capacity and civil legal capacity of an individual.

KEYWORDS: personal autonomy; IT-law; privacy; artificial intelligence; legal regulation of information relations; laws of robotics; human rights; rights of robots.